

ГЕОРГИ РАЙЧЕВ КОЛЕДНА НОЩ

chitanka.info

Понякога, уморен от града, от вечните каменни настилки, по които блъскам крака ден и нощ; уморен от шума и несмлъкващите викове по градските улици, изведнъж ми се струва като че ли всичко изчезва пред очите ми и аз се озовавам посред сиво, безлюдно и безкрайно поле. Обгръща ме отвред тишина. Но не глухата и мълчалива тишина на самотността, тишина радостна — ведра и упояваща. Припича есенно слънце. Далече надясно се жълтее гора, наляво се откриват пясъчни трапища, из които наскоро са копали пясък. Ето го стар, запустял кладенец. Полека-лека в паметта ми изплуват спомени — виждам детинството си, познавам местата... Вървя. Вървя радостен, сърцето ми се вдига в гърдите, като че ли стига чак до гърлото; задъхвам се. Ей там се чернеят група стари, самотни круши. Все същите са, оцелели през годините... А там, там е селото. Познавам висока акация и горнило на кладенец. Краката ми отмаляват, подкосяват се — там е нашият двор... Изведнъж в ушите ми еква весел момински смях; буен, неудържим. Едно момиче се смее през глава, задавя се чак; от смях очите му се насълзяват, а то не може да спре.

Този смях е останал в душата ми през толкова години. Помня го като днес. Смеха на кака Величка. Вън сме, пред нашата порта. Аз съм невръстно дете, а тя е мома за женене.

Една есенна вечер, легнал дома на пода, аз играех с две малки котенца, също палави като мене. Мама беше подвила колене на пода и предеше, а баща ми, седнал до нея на трикрако столче, кърпеше някакъв стар хамут. Те говореха за нещо. Отначало разговаряха тихо. Говореше повече майка ми. Виждаше се, че убеждаваше за нещо татка, а той само махаше ръка и отвърщаше късо и сърдито. По едно време мама повиши глас и аз чух ясно как извика на татко:

— Ти не познаваш Галевски Стояна... Знаеш ли, че той се заканвал наляво и надясно, че ще открадне наша Величка!

Баща ми скочи, изгледа сърдито мама, помълча и викна:

— Така ли било то? Само да посмее! Главата му ще строша... И на него, и на нея! Запомнете ми думите!

Татко се обърна, дръпна вратата и помъкна навън хамута, а мама избърса на два пъти насълзените си очи и подкара пак вретеното. Бяхме сами двамата. Кака Величка и по-големият ми брат Никола прекопаваха градината.

Мамините думи ме смразиха. Я гледай го ти чичо Стояна, който се преструваше на добър, купувал ми е два пъти халва от Арифа арнаутина и на хорото играеше все до кака, да бил такъв страшен хайдутин!... И не му стигаше да открадне от дома нещо друго — я овца, я коня от обора, — ами самата кака Величка! Пръв път чувах, че жив човек може да се краде... Наистина, мама много пъти ми е казвала: „Ганчо, не отивай там и там, че може да те откраднат циганките“... Но те са циганки и аз — дете, а пък кака е цяла мома...

Аз се промъкнах до мама и я дръпнах за лакътя:

— Мамо ма, вярно ли е, че чичо Стоян искал да открадне кака Величка? Защо му е ма, мамо? Да я продаде на циганките ли?

Мама се извърна и ме изгледа сърдито:

— Хайде, хайде, сега пък и ти!... Отгде ти е влязло в ума да плещеш такива работи?

— Че нали ти ей сега каза на татка, че чичо Стоян щял да краде кака?

— Я си свивай устата, че като те цапна! Чул си! Нищо не си чул ти, само бръщолеваш... Слушай, само да чуя, че си гъкнал пред някого една думица — ушите ти ще откъсна... Разбра ли!

Все пак струваше ми се тогава, че всичко разбрах освен едно — защо мама се сърди и не иска никой нищо да знае по тази работа, когато според мене трябваше цялото село да узнае каква страшна беда виси над главата на кака Величка и че дори и татко беше длъжен да обади Стояна в общината!

Няколко дни след тази случка дойде голям празник — Димитровден. Денят беше ясен, от небето приличаше топло тракийско слънце. Следобед на мегдана се изви голямо хоро. Свиреха две гайди и кавал. Младите лудуваха сами, а привечер излязоха от кръчмата и женените по-възрастни мъже, пийнали вече, уловиха се и те на хорото; дори чичо Димитър Станкин измести момците и сам поведе хорото. Наловиха се и по-възрастни невести и дружно заиграха едновременно хора. Само по големи празници се случваха такива весели старешки хора.

Разбира се, и аз бях там наред с другите дечурлига и видях, че на всяко хоро до кака Величка се улавяше да играе Галевски Стоян. А когато момците поведоха хоро, тя сама изтича, улови се до Стояна, каза

му нещо и весело се засмяха и двамата. „Горката, мислех си, тя сигурно не знае какво ѝ крои той...“

Притъмня. Хорото се разпръсна и момичетата тръгнаха на групи да се разотиват по махалите си. Само възрастните моми за женене тръгнаха отделно, всяка придружена от някой момък, и си приказваха, приказваха. Така правеха подир всяко хоро. Някои момци изпращаха момите чак до портите им.

Аз потърсих кака Величка. Тук, там — най-сетне я намерих напред и изтръпнах от страх. Тя пристъпваше полека; навела глава, а до нея самси Стоян. Върви, допрял чак рамото си до нейното, и говори ѝ нещо. По това късно време! Ами ако е намислил днес да изпълни онзи план с краденето!

Аз минах незабелязано зад тях, прикрих се до плетовете и гледах какво ще стане с кака, макар че много ме беше страх от селските кучета...

Вървахме така доста време. Когато наближихме до дома, те спряха един срещу други. Аз се промъкнах по-наблизо и видях, че Стоян беше уловил кака за ръката. Помислих си дали не се готви да я повлече нанякъде. Но кака стоеше мирно и му приказваше нещо, после се изсмяха. Стоян пусна ръката ѝ, върна се и забърза назад, а кака остана на мястото си, гледа го, докато се закрие, и тръгна към дома.

Аз не изтраях. Спуснах се подир нея и я дръпнах за полата. Тя извика плахо, обърна се и ме загледа.

— Ти пък отгде изскочи бре, дяволе?! Изплаши ме. Где си бил досега?

— Ей там, е! — посочих аз плетовете. — Гледах те, като вървеше с чичо Стоян...

— Ахаа, я го виж ти! Дебнал си ни скришом, а? Не те е срам!

— Како Величке — казах аз някак с покровителство, както правеха възрастните, — ти да не ходиш вече с чичо Стояна...

— Защо бре, Гане? — засмя се кака.

— Защото той не е добър човек. Той ти мисли злото, како.

— Какво зло бре, Ганчо? — заинтересува се тя още повече.

— Какво... такава... Знаеш ли, той мислел да те открадне...

— Да ме открадне ли?

— Да те открадне, я! Може да те продаде на циганите!

— Тъй ли? — Тя ме изгледа. — И ти си тръгнал да ме браниш от него?!...

Ето тогава бликна онзи смях. Тя ме привлече до себе си и толкова много се смя, че по едно време се подпря на раменете ми, като задавена, през смеха повтаряше само: „Ох, ох... ще умра от смях.“

Аз се почувствувах засегнат от смеха ѝ.

Кака спря, утихна.

— Я ми кажи, Гане, отгде знаеш ти, че Стоян щял да ме открадне? Кой ти каза?

— Никой. Чух оня ден мама, като казваше на тейка, че Стоян се заканил да те открадне.

— А тейко какво рече?

— Скара се на мама и викна: „Той само да посмее, главата ще му смажа!“ И на тебе, како.

— И на мене ли?

— И на тебе.

— Нека си казва, Гане; ще му мине. Трай си ти. Хем да не си казвал някому нещо за тази работа. Да мълчиш!

„Чудни хора?“ — мислех си. — И така същото... „Да мълчиш!“

През другата седмица заваля студен ситен дъжд. Подире падна дебела мъгла — не знам колко дни. Сетне задуха северен вятър откъм балкана, разпръсна мъглите и докара облаци. Една вечер вместо дъжд от небето запрелитаха пухкави снежинки. Към мръкване снежинките замрежиха небето, сградите и дърветата. По дворовете се чуваха само викове на хора, които прибраха добитъка на топло. Кучетата играеха и се гонеха из снега.

Когато татко се прибра в къщи, аз го посрещнах с радостен вик: „Татко, сняг, сняг вали!“

— Не е сняг, жито е, чедо! — отвърна баща ми и гласът му трепереше.

Аз не проумявах защо татко казва, че не сняг, а жито вали от небето, ала не посмях да го питам — страх ме беше да не ми се смеят големите.

Заговяхме. Оттогава бате Никола взе да се губи някъде всяка нощ; научих от кака, че ходел на едно място, дето се събирали и други момчета, да се учат да пеят коледни песни за коледната нощ.

Снегът наваля, вдигна се и падна нов. Един ден мама каза, че през другата седмица е Коледа. Дойде и тя. Срещу Рождество, късно вечерта, заклахме и нашата свиня. И аз бях там. Видях как измъкнаха угоената свиня от кочината, повалиха я на земята и се приготвиха да я колят.

Татко се извърна, видя ме и повика на мама: „Тано, прибери детето, да не гледа, като колим свинята; ще премръзне тук!“

Мама ме улови за ръка и отведе в къщи. Там така Величка беше коленичила пред нощвите и правеше големи хлябове.

— Ела, Гане — повика ме тя, — седни тук, да ми помагаш да направим коледния кравай.

Наистина, така беше сложила върху софрата дълъг къс тесто от чисто житено брашно и го навиваше на кръг като баница. Когато кръгът стана колкото един хляб, тя прилепи двата края и ме погледна.

— Хубав ли е, Гане? Сега ще му сложим на четирите страни по една гугушка. Гледай!

Тя направи четири малки тестени птиченца и ги закрепил накръст на четирите ръба на кравая. По-навътре прикрепил още четири тестени кръстчета и три изкусно овалени ябълки.

— Како, защо ти е този кравай?

— Довечера ще го дам на коледарите, когато дойдат да наричат на вратата. Тази нощ няма да спим. Ще ги чакаме будни. Искаш ли?

— Искам, како.

Мръкна се. Дойде време за вечеря.

— Хайде, жени, готово ли е да прекадим житото? — попита баща ми. — Никола, донеси от ралото черяслото и лемежа. Величке, има ли керемиди? Тури въглени и дайте житото и тамяна за прекаждане.

Бате Никола донесе сечивата от ралото и ги положи на рогозката под иконостаса. Там гореше вече кандило. Мама донесе дълбока паница със сурово жито и я сложи върху сечивата.

Татко се изправи гологлав пред иконостаса, стъпи върху железата и се прекръсти. Изправихме се и ние смирено зад него. Мама приближи и му подаде керемиди с жарава, върху която пушеха бучки тамян. Той пое въглените, прекръсти се отново и прочете „Отче наш“. След това прекади на кръст сечивата и вдигна паницата със суровото жито. Ненадейно върху нас се сипнаха житени зърна. Татко гребеше от

паницата жито и го хвърляше през двете си рамене назад, към нас, без да се извъръща. Обърна се и рече:

— Както се сипе сега житото, така да се сипе и лятос върху главите ни!

Всички рекоха „амин!“ и се прекръстиха.

— Никола, запали фенера! — рече татко на батя. И отидоха да прекадят хамбарите, обора, кошарата и пчелина. Когато се върнаха, мама и кака бяха приготвили вече коледната вечеря: фасул, кисела зелка, поръсена с червен пипер, ошав, орехи и сушени сливи. До тях в голяма паница имаше разтопен мед.

След вечерята татко стана и рече:

— Всички да лягате за сън. Не искам коледарите да видят, че свети дома. Нали ще пеят да ни будят. Лягай и ти, Никола, има време до полунощ!

— Не ми се спи, тейко — промълви батя. — Аз ще отида още сега; ще ме чакат там.

— Пък да върви, като иска! — намеси се мама.

Баща ми помълча и каза:

— Отивай, ала да няма много миткане по село. Разбра ли?

Но батя беше хлопнал вече вратата.

Постлаха за спане. Аз легнах несъбут и несъблечен: бях решил да не заспивам, както се бяхме уговорили с кака Величка.

Но изглежда, че не съм устоял на обещанието си, защото по едно време сетих, че някой ме буди. Отворих очи; над мене беше мама.

— Ставай, че коледарите идат!

Аз скочих сънен, изтичах към прозореца, дръпнах и погледнах. Валеше тих сняг. Колата посред двора, дърветата, стрехите — всичко беше повиснало от сняг. Нощта беше бяла и развиделяна. А посред тази чудна белина по двора подскачаха веселите сенки на коледарите. Свиреше гайда. Едни играеха лудо хоро из пръхкавия сняг, други подскачаха с дълги върлини на рамене, с нанизани на тях краваи, късове свинско месо и кой каквото им беше подарил. Един висок момък подскачаше на един крак и ревеше като магаре.

В това време пред вратата се чу песен:

Стани нине, господине,

*дошли сме ти добри гости,
добри гости коледари;
Ой Коледе, мой Коледе!*

Кака и мама мълчаха пред заключената врата. Кака Величка трепереше цяла. Тя държеше на двете си ръце украсения коледен кравай.

— Хайде, стига! Дайте им го! — изкомандува баща ми.

Мама отключи и отвори, а каква подаде кравая. Една дълга ръка посегна и го грабна. Чу се наричане на кравая:

— Тази ръка, която го е вила и превила, тя се е чула и прочула през девет-десет кадълъка... Речете, момци, „амин“!

— Аамиин! — повтаряха останалите момци едногласно. Наричането е дълго — сто, двеста думи. Узнах го отпосле, когато пораснах. Главатарят поема кравая, държи го високо над главата си и благославя ръката, която го е месила и редила. Прочула се момата в девет царства, дошли да я искат девет царски синове, ала тя си иска вакъл овчар, вакъл овчар със сиво стадо...

Подир всяка отдишка главатарят вика: „Речете, момци, «амин»“! И другите повтарят: „Аамиин!“

Като, свършиха наричанията, баща ми отвори и застана на вратата. Момците се отдръпнаха. Чуха се викове: „Магарето! Къде е магарето! Да дойде магарето!“ Изрева престорен магарешки рев и онзи, високият момък изскочи напред. Той ревеше като магаре с цяло гърло и подскачаше на един крак. Чуха се пак викове: „Ай, горкото! Реве, защото му е паднало едното петало! Подкови го, домакине, да се не мъчи!... Дай! Подкови го по-скоро!“

Баща ми бръкна в кесията си и пусна в поднесената торбичка една пара. Магарето стъпи на два крака и нададе радостен рев.

Татко отстъпи и в стаята влязоха подир него четири двойки момци. Те бяха певците. Седнаха кръстом и изпяха по една песен на всички ни в къщи. В първата чета беше Галевски Стоян. Той беше главатарят; той наричаше и на кравая.

Най-напред изпяха песен на баща ми:

Михал войвода вино пиеше, вино червено,

*служба му служи Станка робиня...
Де гиди, гиди, Михал войводи!...*

Изпяха на мама за света Богородица и млада бога. На мене изпяха за пьстрия паун, който позовавал Данко „да го води в Царювграда, баш войвода да го прави...“ Кака Величка нарочно оставяха за най-послед. Дойде и неин ред. Запяха:

*Станка жерави думаше:
— Жерави, летни птиченца,
вий като долу летите,
вий долу, още вий горе,
не видяхте ли, жерави,
моя годеник Стояна?*

Жеравите отговарят, че не го познават, и тя им го описва:

*Моят годеник най-личен:
колата му е покрита
с моя китен рувеник;
рувеник му е позлатен
с пестотин златни дукати.
Кога бял вятър повее,
петстотин златни дукати
цялата земя огласят...*

Стоян пееше и хвърляше погледи към кака, а тя стоеше зад мама, навела очи и заруменена, но от време на време и тя го поглеждаше и ъглите на устните ѝ потрепваха в усмивка. Навярно и татко забеляза това, защото троснато прекъсна певците:

— Благодарим, коледари. Стига. Път ви чака. Величке, дай да почерпим гостите.

Кака се спусна и му подаде приготвената пълна бъклица. Татко отпи и подаде на другите. Но в това време в стаята се втурна Али циганинът и завика на баща ми:

— Чорбаджи, ставай, че кравата се тели!

Али спеше в обора и пазеше телната крава.

Всички наскочиха. Настана бъркотия. Татко изтича навън, а в това време аз видях, че Стоян мина покрай кака и прошушна й нещо. Тя се отдръпна плахо, но той повтори по-силно: „Казах ти! Чу ли!“ — И се шмугна навън. Скоро останахме само аз и кака. Тя стоеше като вцепенена: гледаше ме, но не ме виждаше. По едно време се опомни и ме запита колебливо:

— Ами ти, Гане, какво стоиш? Защо не идеш да видиш теленцето?

Аз не чаках повторна покана, а припнах към обора.

По двора още се чуваха разпръснати викове на коледарите. Проврях се в обора между възрастните и погледнах. Наистина, имаше теленце. Видях го. То беше съвсем мъничко и цяло мокро. Крачетата му бяха тънички и едвам се държеше на тях. Трепереше цяло като втресено, мъчеше се да пристъпи, ала не можеше. Кравата се беше навела над него, лижеше го, фучеше, махаше с рога и не пропускаше никого.

Татко ме забеляза и викна ми:

— Ами ти какво търсиш тука? Скоро в къщи! Къде е кака ти?

Той ме изведе вън и повика към къщи:

— Велико, Велико мари! Ела го прибери този!

Ослуша се. Никой не се обади от къщи! На двора нямаше никого. Коледарите бяха липсали изведнъж. Виковете им се чуваха пръснати по околните дворове. Татко ме помъкна и почти тичешком стигнахме до къщата. Той блъсна вратата, но вътре нямаше никого.

— Велико! Велико! Велико!

Никаква Велика!

— Къде е майка ти! Ахаа! Ще ги науча аз! Изиграли са ме.

Дотича мама, разпищя се. Дойде и бате Никола. Кака я нямаше никъде. Какво е било по-нататък — Не знам. Мама насила ме вмъкна да спя. Чух само татка, като извика на батя:

— Тичай! Намери чичов си Петра. Знам, че и той е с тях. Да иде да им каже да се върне още сега Велика. А пък утре нека дойдат за

годеж...

На утрото така беше пак дома. А следобед дойдоха Стоян, майка му, баща му и роднини. В другата стая така ме притискаше до себе си, смееше се и плачеше от радост.

— Е, Гане, сега вече чичо ти Стоян няма да ме краде. Ще ида у тях и той ще ти стане бате, ще ти купува халва и за Нова година ще ти направи най-шарената сурвакница...

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.